

شناسایی کانی‌های مسیر حفاری چاه نفت با استفاده از طیف‌سنجی فروشکست القائی لیزری

محمد مهدی فانی، پرویز پروین*، علی بوالی، ستاره ابراهیم‌نسب، زهرا زارع، علیرضا آکنده

دانشکده فیزیک و مهندسی انرژی، دانشگاه صنعتی امیرکبیر، تهران، ایران

*parvin@aut.ac.ir

چکیده - طیف‌سنجی LIBS یک تحلیل شیمیایی سریع، آسان و بدون نیاز به آماده‌سازی نمونه در اختیار می‌گذارد. در این پژوهش نشان داده ایم که با استفاده از لیزر پالسی و طیف‌سنجی فروشکست القایی لیزری می‌توان خصوصیات فیزیکی سنگ مخزن مانند جنس سنگ‌های موجود در مسیر حفاری و میزان تخلخل آن‌ها را تشخیص داد. با استفاده از این روش بخشی از ساختار شیمیایی سنگ مخزن کربناته آسماری اهواز بررسی و با روش‌های فعلی شناسایی کانی‌های مخازن نفتی مقایسه شده است.

کلید واژه - تابش یونی، حفاری و اکتشاف چاه نفت، طیف‌سنجی فروشکست القایی لیزری، لیزر

Identification of mineral oil wells using laser spectrometry

Mohammad Mahdi Faani, Parviz Parvin*, Ali Bavali, Setareh Ebrahimnasab, Zahra Zare,
Alireza Akande

Amirkabir University of Technology, Tehran, Iran. Tel: 02164545233

*parvin@aut.ac.ir

Abstract _ The LIBS spectroscopy provides a quick, easy, and most importantly chemical analysis without the need for sample preparation. In this research, we have shown that using laser pulses and laser induced breakdown spectroscopy (LIBS), the physical properties of the oil reservoir rock, such as the rocks in the drilling path and their porosity, are evaluated. Using this method, a part of the chemical structure of the Asmari carbonate reservoir of Ahwaz was investigated and compared with the current methods for identifying mineral reservoirs.

Keywords: Ion radiation, Laser, Laser induced breakdown spectrometry, Oil well drilling and exploration

مقدمه

طیف‌سنجی فروشکست القایی لیزری یکی از انواع روشهای طیف‌سنجی است که بیشتر برای شناسایی عناصر سازنده یک ماده و مقدار آنها استفاده می‌شود. این روش مبتنی بر بررسی مستقیم نمونه بدون نیاز به آماده‌سازی (یا با کمترین آماده‌سازی) جهت یافتن سریع عناصر سازنده آن نمونه، می‌باشد. با توجه به خصوصیات منحصر به فرد لیزر، کاربرد این وسیله به‌ویژه در دهه اخیر در حوزه‌های مختلف، بخصوص در صنعت نفت پیشرفت فراوانی داشته است زیرا می‌توان به سرعت و دقت بالایی در اندازه‌گیری و بررسی دست یافت.

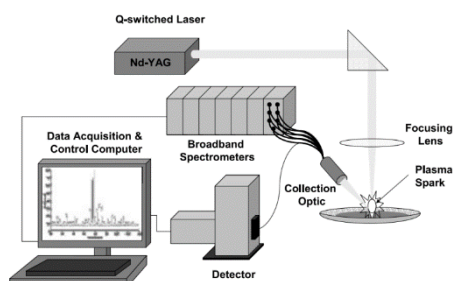
مواد و روش‌ها

در سال‌های اخیر پیشرفت‌های زیادی در استفاده از LIBS جهت بررسی مواد از راه دور در ایستگاه‌های هسته‌ای، تحلیل زمین‌شناسی در اکتشافات فضایی، باستان‌شناسی و ... حاصل شده است. امروزه در زمینه تحلیل سریع و کامل شیمیایی در مقیاس اتمی، LIBS یک روش محبوب و موثر به حساب می‌آید.

LIBS بر پایه تحلیل خطوط طیفی تابش شده از پلاسمای القایی لیزری استوار است. اتم‌ها هنگامی که به حالت انرژی پایین‌تر بازمی‌گردند، به صورت خودبه‌خود تابش می‌کنند که شدت تابش به تمرکز اتم‌های موجود در نمونه بستگی دارد [۱، ۲]. در شکل ۱ اصول کلی LIBS ترسیم شده است. در این شکل یک لیزر پالسی به منظور ایجاد میکروپلازما بر روی نمونه متمرکز شده است.

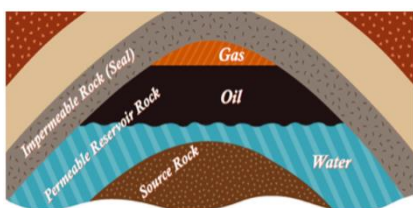
پلاسمای تشکیل‌شده به وسیله پالس لیزر، نوری را گسیل می‌کند که این نور شامل خطوطی گسسته است. این خطوط گسسته عناصر ترکیبی ماده را توصیف می‌کنند و سه ویژگی اساسی دارند: طول موج، شدت و شکل. این

ویژگی‌ها هم به ساختار اتم‌های تابش کننده وابسته هستند و هم به عوامل محیطی. هر اتمی سطوح انرژی متفاوتی دارد که طول موج این خطوط را تعیین می‌کند. علاوه بر شناسایی عناصر موجود در نمونه، با توجه به شدت‌های به‌دست آمده برای طول موج‌ها، می‌توان نسبت عناصر نمونه را نیز تخمین زد. لیزر آزمایش، یک سیستم تشدیدگر- تقویت کننده نئودیمیوم یاگ پالسی در طول موج ۱۰۶۴ نانومتر با نرخ تکرار ۵ بار در ثانیه، عرض پالس ۱۰ نانوثانیه و انرژی ۱۵۰ میلی ژول در هر پالس است. از طیف سنج توری پراش Avantes مدل ۲۰۴۸ با تفکیک طول موجی ۰/۴ نانومتر برای آشکارسازی طیفهای LIBS استفاده شده است.

شکل ۱ چیدمان طیف‌سنجی LIBS [۳].

هر چاه نفت یا گاز، از سه قسمت اصلی به نام سنگ مادر، سنگ مخزن و پوش سنگ تشکیل می‌شود [۴]. در شکل ۲ شمای ساده یک مخزن نفتی قابل مشاهده است.

شکل ۲ شمای کلی یک مخزن نفت

مواد مورد آزمایش یکی از کمیاب‌ترین سنگ‌های مخزن نفت شامل مغزه برداشت شده از مخزن آسماری اهواز به‌علاوه چند نمونه سنگ معدنی غیرنفتی است. مغزه استخراج شده یک سنگ کربناته خالی از نفت به قطر ۹ cm و ارتفاع ۴۵ cm است. اغلب مخازن نفتی ایران سنگ کربناته هستند. نفت خام موجود در نمونه مورد آزمایش، کاملاً تخلیه شده و

شکل ۵ طیف LIBS و عناصر شناسایی شده مربوط به سنگ کربناته آسماری اهواز.

تحليل ناحیه فرا بنفش

شکل ۶ ناحیه فرابنفش طیف را نشان می‌دهد. همان‌طور که انتظار می‌رود، خطوط کلسیم و کلر با بیشترین احتمال گذار ظاهر شده‌اند. در این ناحیه دو خط $93/2 \text{ nm}$ و $397/3 \text{ nm}$ از شدت بیشتری برخوردار هستند بنابراین جزو خطوط مهم در شناسایی سنگ مخزن کربناته به شمار می‌آیند.

شکل ۶ ناحیه فراینفش، طیف سنگ کربناته.

تحلیل ناحیه مری

ناحیه مری در شکل ۷ و شکل ۸ بیانگر خطوط بیشتری از کربن در این ناحیه هستند. در این ناحیه خطوط مربوط به اکسیژن نیز ظاهر شدند.

شکل ۷ ناحیه مرئی طیف سنگ کربناته در محدوده ۵۴۰ nm - ۴۱۰ nm.

به‌طور کامل خشک شده است. در شکل ۳ نمونه خشک جداشده قابل مشاهده است.

شکل ۳ مغزه کامل جدا شده از مخزن نفت آسماری اهواز.

سنگ دیگری که مورد آزمایش قرار گرفت، پوش سنگ نمک بود که تصویب آن در شکل ۴ نشان داده شده است.

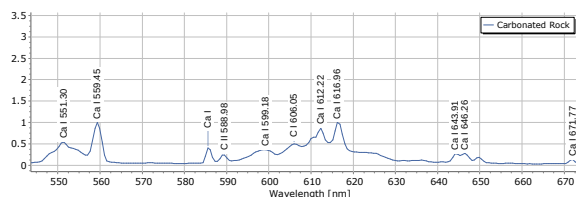
شکل ۴ یک نمونہ یوش سنگ نمکی.

بحث

اولین آزمایش مربوط به نمونه سنگ مخزن شکل ۳ بوده است. این سنگ ساختاری غالب، متشکل از کلسیم، کربن و اکسیژن دارد. در ادامه طیف LIBS این نمونه بررسی خواهد شد. سنگ کربناته یک نوع سنگ بر پایه کلسیم است و در نتیجه تعداد خطوط نشانگر کلسیم در طیف LIBS این سنگ بسیار بیشتر از عناصر دیگر است.

پس از پردازش طیفهای LIBS این نمونه، خطوط شناسایی شده مربوط به ماده طبق شکل ۵ تعیین شدند. فرمول شیمیایی غالب سنگ‌های کربناته CaCO_3 است و معمولاً در کنار آن مقداری ناخالصی‌های دیگر به صورت رسوبی نفوذ کرده‌اند. بنابراین انتظار می‌رود که خطوط مربوط به کلسیم، کربن و اکسیژن در این طیف، غالب باشند.

کربناته نشان داد که پس از تحلیل طیف‌های مربوطه، این سنگ به راحتی قابل شناسایی است.

شکل ۸ ناحیه مرئی طیف سنگ کربناته در محدوده ۶۸۰ nm - ۵۴۰ nm

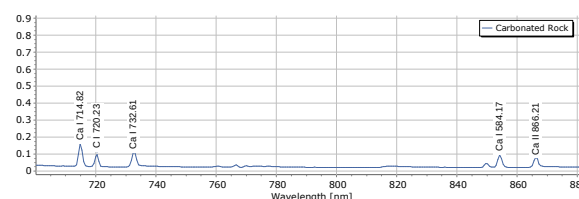
مراجع

1. X. Hou and B. T. Jones, "Field instrumentation in atomic spectroscopy," Microchemical Journal, vol. 66, no. 1-3, pp. 115-145, 2000.
2. Y.-I. Lee, K. Song, and J. Sneddon, Laser-induced breakdown spectrometry. Nova Publishers, 2000.
3. R. S. Harmon, F. C. De Lucia, A. W. Miziolek, K. L. McNesby, R. A. Walters, and P. D. French, "Laser-induced breakdown spectroscopy (LIBS)—an emerging field-portable sensor technology for real-time, in-situ geochemical and environmental analysis," Geochemistry: Exploration, Environment, Analysis, vol. 5, no. 1, pp. 21-28, 2005.
4. <http://oilexploration.ir/>

در طیف مرئی نیز خطوط شاخص و بلند مربوط به کلسیم هستند.

تحلیل ناحیه فروسرخ

در این ناحیه خطوط شاخصی وجود ندارد و تنها خطوطی مربوط به کلسیم و کربن قابل مشاهده است. این ناحیه از طیف سنگ کربناته در شکل ۹ قابل مشاهده است.

شکل ۹ ناحیه فروسرخ طیف سنگ کربناته در محدوده ۸۸۰ nm - ۷۰۰ nm

نتیجه‌گیری

در این پژوهش روشی سریع، کم‌هزینه، بی‌خطر و آسان بر اساس طیف‌سنجی فروشکست القایی لیزری، برای چاه پیمایی در مرحله ی اکتشاف نفت ارائه شده است. با به کارگیری لیزر نئودیمیم یوگ پالسی در طول موج ۱۰۶۴ نانومتر با نرخ تکرار ۵ بار در ثانیه، عرض پالس ۱۰ نانوثانیه و انرژی ۱۵۰ میلی‌ژول در هر پالس و روش طیف‌سنجی فروشکست القایی لیزری می‌توان خصوصیات فیزیکی سنگ مخزن مانند جنس سنگ‌های موجود در مسیر حفاری و میزان تخلخل آن‌ها را تشخیص داد. با کمک این روش بخشی از ساختار شیمیایی سنگ مخزن کربناته آسماری اهواز بررسی و با روش‌های متعارف شناسایی کانی‌های مخازن نفتی مقایسه شد. به کارگیری روش در مورد سنگ